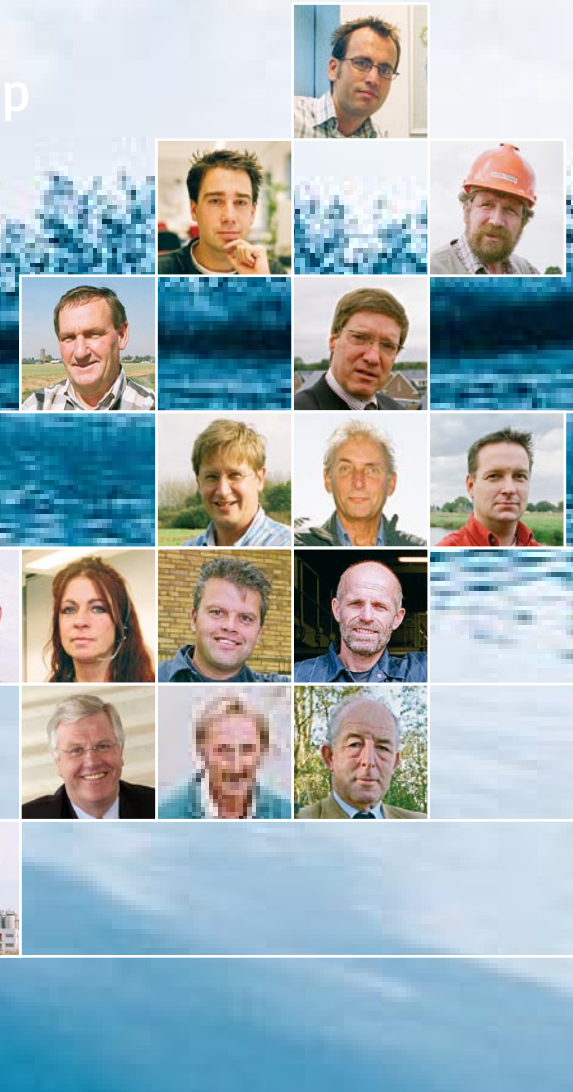

Verhalen van Water

De vele gezichten van het waterschap

INLEIDING

Voor je ligt het boek 'Verhalen van Water'. Hierin verhalen 21 van onze collega's over het werk van waterschap Brabantse Delta en plaatsen dit werk in historisch perspectief, maar werpen ook een blik op de ontwikkelingen van deze tijd en de toekomst.

Al eeuwen houdt het waterschap het hoofd boven water in de harde strijd tegen overlast en vervuiling. Inmiddels is ook het herstellen en verder ontwikkelen van de waternatuur in West-Brabant ons werk.

De reis die het waterschap aflegde door het verleden en heden naar de toekomst vind je terug in deze Verhalen van Water. Het boek laat je de ontwikkelingen zien die het waterschap heeft doorlopen en die ons nog te wachten staan, met alle veranderingen van dien. Ze doen ons beseffen dat van waterschappen een nieuwe houding wordt verwacht; samenwerking met burgers, boeren, buitenlui en bedrijven is hierin essentieel.

Waterschap Brabantse Delta heeft binnen West-Brabant alle kennis en kunde op het gebied van water in huis; wij zijn de waterdeskundigen en zorgen voor de kwaliteit en de kwantiteit van het water in ons werkgebied. Dit werk kunnen we alleen uitvoeren door en met mensen. Door denkers, durvers en doeners.

Kortom: waterschap Brabantse Delta wil de waterautoriteit zijn die integraal zorgt voor voldoende oppervlaktewater van goede kwaliteit en veiligheid tegen overstroming. In het realiseren van deze missie spelen mensen een centrale rol.

Met de uitvoering van vele mooie projecten in het kader van het bestuursprogramma en onze beheer- en onderhoudstaken, blijft het waterschap op koers naar de toekomst. En dat alles om voor onze 810.000 klanten overstroming, vervuiling, verdroging en uitsterven te voorkomen.

Veel leesplezier.

AARDVERSCHUIVINGEN IN DE BRABANTSE DELTA

Het grootste deel van Nederland bestaat rond het begin van onze jaartelling uit dichte wouden op de hogere gronden en zompige moerassen in beekdal en in laag-Nederland. Keltische en Germaanse volken bevolken ons land dan al eeuwen, maar de jagers op wild en boeren op hun kleine akkers in de bossen hebben maar een geringe invloed op het landschap en het water.

Met het verval van het Romeinse Rijk, zo rond 200 na Chr., raken grote delen van Nederland ontvolkt. Pas in de vroege Middeleeuwen, rond de zevende eeuw, vestigen zich opnieuw bewoners in Brabant, zoals in Den Hout, Gilze, Alphen en op de Brabantse Wal. De eerste nederzettingen ontstaan op de overgang van hoger en droger gelegen delen naar natte gebieden. Men wilde immers graag bij schoon drinkwater wonen, maar wel op veilige afstand van een mogelijke overstrooming. Van waterbeheer is nog nauwelijks sprake. Mensen accepteren de natte omgeving en passen zich aan.

Er zijn nauwelijks schriftelijke gegevens over het landschap uit het begin van onze jaartelling. Alleen dankzij beschrijvingen en verslagen van Romeinse geschiedschrijvers als Tacitus, Plinius en Gaius Julius Caesar zijn enkele hoofdlijnen van natuur en landschap van Zuid-Nederland rond het begin van onze jaartelling bekend geworden. De eerste verslagen verhalen over primitieve volken die in lemen en houten hutten wonen, veel vlees eten dat zij van hompen afscheuren en leven in een landschap met dichte, woeste wouden en langs onmetelijke moerassen. Leuk detail is dat de Romeinse legioenen blijkbaar groot ontzag hadden voor de strijd lust van de Keltische vrouwen. Uit het verslag van Plinius (rond 50 na Chr.) blijkt een hoge mate van verbazing over de volken die zo op de grens van land naar water leefden: "Twee maal per dag loopt het land daar onder water en valt het daarna weer droog, zodat men niet weet of het nu land of water is. De bewoners leven op met de hand opgeworpen heuvels. Bij vloed zijn het net schepelingen, bij eb eerder schipbreukelingen".

Door een groeiende bevolking en nieuwe agrarische technieken ontstaan in de 10e, 11e en 12e eeuw nieuwe nederzettingen, die vaak ook dicht bij de natte gebieden liggen. Er wordt ingrijpend aan de waterhuishouding gewerkt. De prioriteit ligt met name op het snel afvoeren van water. In Brabant ontstaan, net als in de rest van West-Europa, talloze zelfvoorzienende

boerengemeenschapjes. Deze kleine gemeenschappen kunnen verder groeien door een toename van de handel en ontwikkelen zich tot centra van nijverheid waar tingieters, bierbrouwers en hout- en steenbewerkers hun brood verdienen. De invoering van betalingen in goud en zilver in plaats van in natura maakt een nog snellere groei van steden en dorpen mogelijk.

Een groot deel van de huidige steden en dorpen in westelijk Brabant bestaat al in de 12e eeuw. De Vlaamse steden Antwerpen, Brugge en Gent tellen rond 1300 elk zo'n 50.000 inwoners en vormen een belangrijke stimulans voor de economische ontwikkeling van Brabant.

Deze ontwikkeling stimuleert ook de ontginning van de grote veengebieden in Brabant. De groeiende bevolking zorgt voor een grotere vraag naar graan en de landbouwgronden moeten drastisch worden uitgebreid. Al vanaf 1000 na Chr. beginnen de Brabanders de beekdalen beter te benutten. Het zijn vooral de heren van Breda en Bergen op Zoom die het initiatief nemen tot ontginning. Door zich voortdurend te richten op afwatering en waterlozing lukt het de Brabanders om de gigantische moerassen om te toveren tot weidegronden en later tot akkerland. Het regelen van het waterpeil moet in overleg met de naaste burens, want iedereen in het gebied heeft immers last van dezelfde verschijnselen; het water trekt

zich niets aan van erfscheidingen. Het is het begin van de eerste waterschappen. Het Hoogheemraadschap van Rijnland, opgericht in 1170, is één van de oudste in Nederland, de Groote Waard (de latere Biesbosch) dateert van circa 1210.

De mensen gaan zich in deze periode anders opstellen tegenover het water: men gaat zich verdedigen. De waterspelregels zijn betrekkelijk eenvoudig: 'Wien water deert, die water keert'.

Bewoners regelen de aanleg en het onderhoud van dijken en wegen in en rond het dorp in onderling overleg.

Maar ook kloosterlingen en de adel kunnen de boeren tot de aanleg van gemeenschappelijke werken verplichten.

De opeenvolgende hertogen van Brabant – van oorsprong bestuursambtenaren die voor de koning toezicht houden, maar die in de loop van de eeuwen uitgroeien tot lokale vorsten – hebben de macht de inwoners te verplichten het land te verdedigen tegen vijanden van buiten. Dit waren zowel vijandelijke legers als dreigende natuurrampen. Deze zogenaamde 'lantwere' speelt een belangrijke rol bij het verdedigen van het land tegen overstromingen. De hertog kan bewoners oproepen om de dijken van het eigen dorp te verdedigen, maar hij kan hen ook verplichten om dijkringen aan te leggen rondom steden

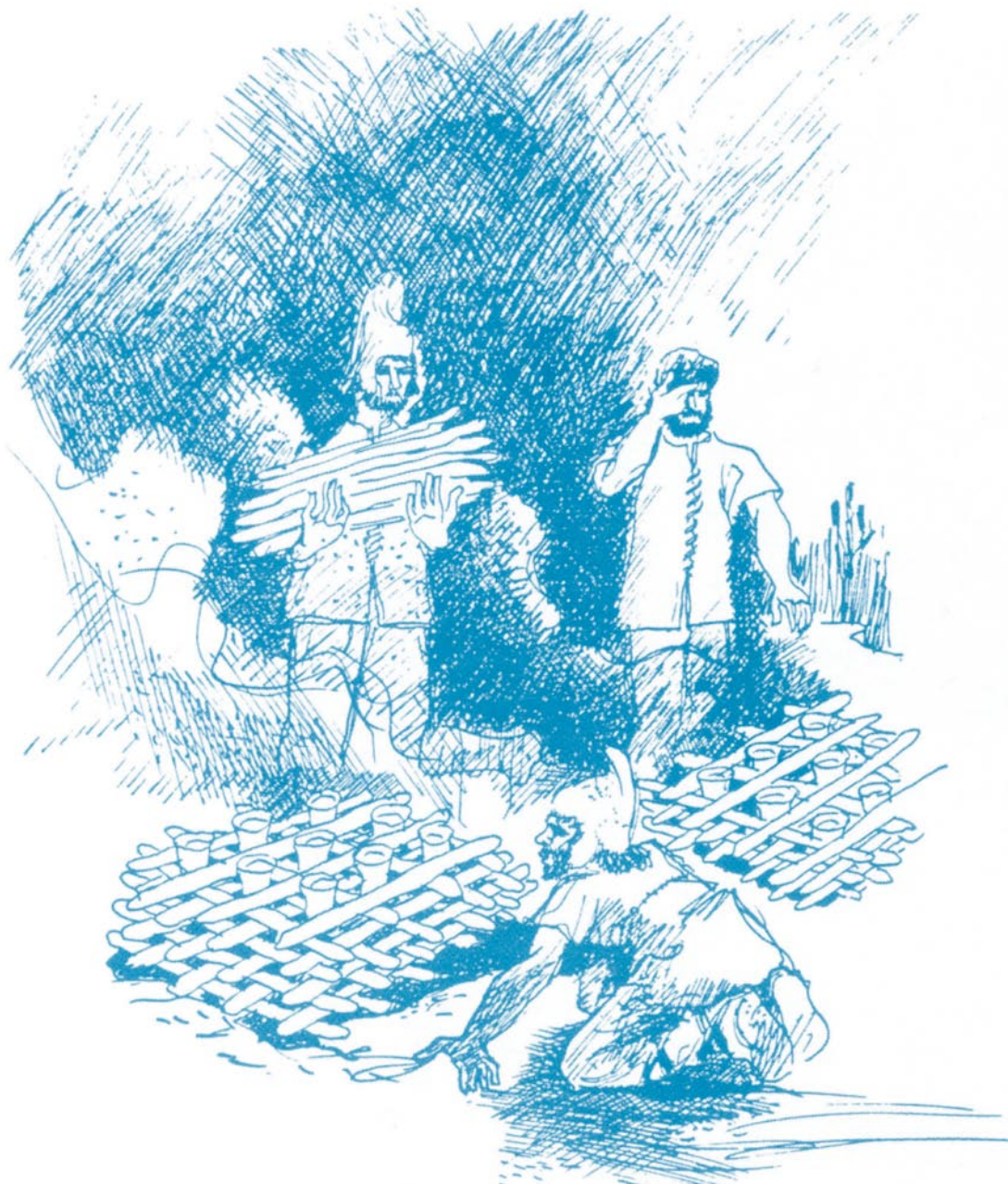
en agrarische gebieden. Rond 1300 zijn de grote rivieren bedijkt en vele moerassige veengebieden gecultiveerd.

WIT EN ZWART GOUD

De ontginningen gaan in hoog tempo. Steden als Brugge, Antwerpen en Gent vormen de centra voor handel, industrie, kunst en cultuur en hebben veel brandstof nodig. Het moerassige veen blijkt een verborgen goudmijn voor brandstofwinning.

De Vlamingen laten hun oog vallen op West-Brabant waar tienduizenden hectare ruwe brandstof in de bodem liggen te wachten. Van de heren van Breda en Bergen op Zoom kopen de Vlamingen de veenpercelen en vergunningen voor het maken van turfvaarten en de aanleg van havens. Een prettige bijkomstigheid is dat het veen van de Scheldedelta rijk is aan zout, dat wordt gebruikt voor het conserveren van vlees en voor de haringpakkerij. Een omvangrijke zoutwinning komt op gang in het gebied dat door de zee is beïnvloed.

Dit zouthoudende veen wordt onder de klei afgegraven. Al eeuwenlang is dit veen stukjes bij beetje ontwaterd en afgegraven. Door het grootschalig menselijk ingrijpen, raakt

Zoutwinning

Koevoets: een familie van waterschappers

Waterschap Heerjansland is de bakermat van vier generaties waterschappers. Franciscus Koevoets, roepnaam Sus, begon er in 1896, zijn zoon Willem nam het over in 1937. In 1975 ging kleinzoon Antoon Koevoets er aan de slag en in 1996 nam achterkleinzoon Stan de scepter over.

Antoon Koevoets, algemeen districtopzichter, woont in de voormalige dienstwoning naast het elektrische gemaal Heerjansland in Stampersgat. Het is het huis waar zowel hij als zijn zoon Stan werden geboren en waarin zijn ouders en grootouders hebben gewoond.

"Het waterschap Heerjansland was, toen mijn opa Sus er werkte, nog een polder van een paar honderd hectare", vertelt Antoon Koevoets. "In verslagen heb ik gelezen dat ze vòòr 1926 vooral problemen hadden met wateroverlast." In zijn in eigen beheer uitgegeven boek '100 jaar Koevoets' schrijft hij: 'Al het overtol-

lige water moest via een verouderd sluizenstelsel op de Mark / Dintel worden geloosd. Jarenlang worstelde het waterschapsbestuur met de gedachte een gemaal te bouwen. Een ontwerp uit 1918 voor een stoomgemaal met hoge schoorsteen haalde het niet vanwege de hoge kosten. Een elektrisch gemaal bleek in 1926 wel haalbaar. Lang stond het er niet, want in 1944 bliezen de Duitsers het gemaal op.

Werken bij het waterschap betekende destijds zware lichamelijke arbeid.

Antoon: "Voor de oorlog gebeurde alles nog met de hand. Sloten graven, baggeren, maaien en krozen. Het waterschap besteedde de werkzaamheden openbaar aan. In café 'de Bonte Os' in Oud Gastel schreven losse arbeidskrachten zich in. Hele stukken polder werden zo door de dijkgraaf in de aanbieding gedaan. Tot iemand "mijn!" riep. Gezien de verhouding tussen de aanneemsom en het aantal te maken meters was dit geen vetpot", constateert Koevoets.

'Vroeger werkten we 24 uur per dag'

Na de oorlog komen de eerste machines in beeld. Aan het tijdrovende werk van het handmatig maaien van de schuine slootkanten komt een einde als een tractor wordt ingezet waaraan een balk met messen is bevestigd.

Het werken met bestrijdingsmiddelen doet begin jaren zestig zijn intrede.

Antoon: "We moesten onkruid en bremstruiken drastisch aanpakken. Alle wegen en bermsloten bespotten we met gif. Het was erg ongezond werk, maar we wisten niet beter en van ecologie hadden we helemaal nog nooit gehoord." Een andere ingrijpende verandering maakte Koevoets begin jaren tachtig mee: de invoering van de ruilverkavelingen. Koevoets: "Door land te ruilen werden de kavels groter en konden de boeren meer produceren tegen dezelfde kosten. Veel sloten werden toen gedempt en vervangen door drainagesystemen. Bovendien trokken we meanderende beken recht, zodat boeren makkelijker bij hun stukken grond konden komen. Dit had grote nadelen.

De mogelijkheid om het water tijdelijk op te slaan verdween. Het gevolg was dat het water sneller bij de gemalen terechtkwam en voor een piekbelasting zorgde, waardoor we te maken kregen met meer wateroverlast." Midden jaren tachtig maakt Antoon Koevoets

zijn eerste fusie mee. Het waterschap Heerjansland gaat samen met de Hoevense Beemden, Sint Maartenspolder, Polder Oude en Nieuwe Landen. Op januari 1986 is de fusie een feit en krijgt het nieuwe waterschap de naam Mark-Vlietlanden. Het is met 17.000 hectare ruim driemaal groter dan Heerjansland, inclusief een groot stedelijk gebied rond Roosendaal.

Het handbediende 'familiegemaal' Heerjansland wordt in 1990 volledig geautomatiseerd. Met de aanstelling van de eerste

vrouw in de buitendienst dringt de emancipatie in 1993 ook door in het waterschap.

"Een schok was het, deze eerste vrouwelijke stagiaire", vertelt Antoon Koevoets."

"Maar we wenden snel aan haar toen bleek dat ze met de maaiboot aan de slag ging en niet te beroerd was om met de schroefhaak sloten te reinigen." De volgende fusie dient zich aan als Antoon vijftig jaar wordt en waterschap Mark-Vlietlanden in januari 1995 opgaat in het waterschap

Antoon Koevoets

'Het bloed kruipt waar het niet gaan kan'

Het Scheldekwartier. Tien jaar later is het weer raak met de vorming van waterschap Brabantse Delta. Hij twijfelt of de schaalvergroting nu zoveel betere waterschappen oplevert. De grotere organisatie zorgt wel voor een afstandelijke manier van werken, stelt Antoon. "Vroeger werkten we 24 uur per dag. Vakantie was er niet bij, want het gemaal moest bediend worden. We wisten niet beter. Die betrokkenheid was normaal."

Zoon Stan Koevoets, oprichter regio Midden, was nooit van plan geweest om te gaan werken bij een waterschap. Stan: "Ik zag hoe het

bij ons thuis toeging. De telefoon stond nooit stil en afhankelijk van het seizoen kwamen de boeren veelvuldig bij ons over de vloer. Ik wilde geen slaaf van de boeren zijn." Maar het bloed kruipt waar het niet gaan kan en Stan begint in 1996 als opzichter onderhoud. Hij wordt de collega van zijn vader bij het waterschap Mark en Weerijns in Ulvenhout en krijgt al snel grote projecten onder handen, zoals het staartje van de herverkavelingsprojecten en het uitbaggeren van de Laakse Vaart. Stan Koevoets merkt dan al hoe snel de verhoudingen in de waterschapswereld veranderen.

"Er zijn geen bestuursvergaderingen aan huis, zoals destijds thuis bij mijn vader."

En ruzies tussen de boeren is er ook niet meer bij. De 'blame en claim' cultuur komt eind jaren negentig op. Het waterschap verzakelijkt meer en meer." Stan merkt ook de invloed van Europa op in zijn werk. "Er zijn allerlei soorten regelgevingen, zoals die over de aanleg van vistrappen, over kwaliteitsbaggeren en zelfs over hoe je moet maaien! Als kleine jongen ging ik met een medewerker van de buitendienst op pad en staken we hele rietbermen in brand. Nu blijkt dat de as slecht is voor flora en fauna en eenzijdige begroeiing stimuleert." Meer regelgeving en complexere vraagstukken bevorderen het

fusieproces en dat heeft zo zijn nadelen, vindt Stan: "Door de opeenvolgende fusies ontstaan grotere organisaties. Regeltjes en controles vertragen de uitvoering. Huiverig ben ik voor het Europees aanbesteden, want dat kan een verlies betekenen voor onze gebiedskennis." Vader Antoon Koevoets knikt instemmend.

Antoon: "De polder is net als een vrouw: je moet haar door en door kennen."

"Je moet weten hoe de polder reageert bij 60 mm regen. Hoe voelt dat, hoe beweegt het water?" Stan vult aan: "Ik wil topkwaliteit ten aanzien van mijn werk en wil weten wat er in een gebied speelt. We hebben te maken met verschillende soorten grond: droge, natte, snelle en logge grond. Het zijn zaken die nu zo vanzelfsprekend lijken, omdat we werken met gebiedsgerichte aannemers. Ze werken voor het waterschap, maar verrichten in hetzelfde gebied ook agrarisch werk voor de boeren. Het oogsten gaat naadloos over in het maaien van de slootkant. Door die bundeling van werksoorten heb je extra ogen en oren in het gebied. Kiezen we echter voor bulkwerk op afstand tegen een zo scherp mogelijke prijs, dan houdt dat risico's in. Het gevaar van afschuiven van verantwoordelijkheid ligt op de loer. Ons watersysteem is daarvoor niet alleen te kwetsbaar, maar we tasten ook de meerwaarde van het waterschap aan.

"Want het is juist deze gedetailleerde kennis van het gebied, dat ons waterschappers zo uniek maakt."

Stan Koevoets

het natuurlijk evenwicht echter steeds verder verstoord. De aanwezige gaten, tussen 300 en 800 na Chr. aan de kust ontstaan, groeien uit tot grote 'zeearmen'. Het landschap verandert drastisch als tientallen vloedgolven de Nederlandse kust tussen 1250 en 1600 teisteren.

Zo kunnen de Westerschelde, Oosterschelde en het Haringvliet ontstaan. De zeearm Grevelingen-Volkerak is op een gegeven moment zelfs zo uitgeschuurd dat het Brabantse veengebied regelmatig overstroomt. Dit is het moment dat ook de bewoners van Steenbergen met de lucratieve zoutwinning kunnen beginnen. Tot aan Zevenbergen haalt men via de Nieuwe Vaart zout en turf. Het zouthoudende veen wordt verbrand en uit de as wordt het zout gehaald.

In de 16e eeuw is naar schatting 50.000 ha veen afgegraven voor zout- en turfwinning.

Talrijke percelen veengrond verdwijnen langzaam maar zeker via de schoorstenen in het niets.

Het neveneffect van deze winstgevende handel is landverlies. Aanvankelijk gebruiken Brabanders de veengronden voor akkerbouw. De ontginningen en bebouwing leiden echter tot een sterke bodemdaling en veroorzaken nogal wat wateroverlast. Menig perceel wordt omgezet in grasland en boeren schakelen noodgedwongen over op veeteelt.

Reeksen stormen beuken op de kust en tal van overstromingen vinden plaats. De Sint Elisabethsvloeden in 1421 verzwelgen hele dorpen, zoals het oude Niervaart, Drimmelen en delen van Zevenbergen. De polder De Waard bij Dordrecht maakt plaats voor de Brabantse Biesbosch.

WAARDELOZE GRONDEN

Kanalen en sluizen zijn inmiddels nodig om overtollig water te lozen. De aanleg van waterlopen vergt echter een aanzienlijk vermogen en een hogere organisatiegraad dan men tot dan toe gewend is. De bodemgesteldheid verdeelt Brabant in tweeën. In de kleigebieden rond Roosendaal, Bergen op Zoom, Steenbergen en Klundert wordt het geld verdiend. Hier nemen de polderbestu-

ren, waarin vooral de grootgrondbezitters het voor het zeggen krijgen, het heft in handen. Op de hoger gelegen zandgronden, waar kleine boeren proberen te overleven, is er pas in de 19e eeuw bestuurlijke aandacht voor wateroverlast. De lopen van geulen en krekken zijn bepalend voor de indeling van de percelen. De bestrijding van de wateroverlast wordt echter bemoeilijkt door het verder inklinken van de bodem, dat het afwateren lastiger maakt. Polderdijken en kaden moeten uitkomst brengen tegen het teveel aan water dat

afkomstig is van aangrenzende weilanden en akkers. Tegen langdurige regenval heeft men echter nauwelijks verweer. Pas in de vijftiende eeuw, met de introductie van windmolens, lijkt de oplossing voor de waterproblemen nabij. Als er voldoende wind is, kan het overtollige water nu naar elders worden afgevoerd. De molenbemaling heeft overigens ook een belangrijk nadeel: de veengronden worden nog sterker ontwaterd en de bodem klinkt nog meer in.

INPOLDEREN

Het inpolderen is een enorme klus. De Prinsenlandpolder bijvoorbeeld – bij Dinteloord tussen de Steenbergse Vliet en de nieuwe loop van de Mark – krijgt rond 1605 gestalte. De dijk wordt in percelen van 80 meter aanbesteed. Voor de aanleg van zo'n stuk dijk zijn ongeveer twintig mannen nodig. Voor een kilometer dijk zijn 250 mannen aan het graven en voor de achttien kilometer lange dijk rond Prinsenland zijn dus 4.500 mensen nodig.

Direct na de winter begint men eraan, om nog voor de herfststormen klaar te zijn. Droogleggingen van de Hollandse polders als Wieringerwaard (1610), Beemster (1612) en Purmer (1622) volgen jaren later. In deze eeuw wordt nog meer dan 200.000 hectare ingepolderd. Aan het begin van de zeventiende eeuw verandert het aanzien van de polders drastisch, mede onder invloed van

de Renaissance. Er ontstaan rechthoekige patronen van hoofd- en zijwegen. De nieuwe polders richt men op planmatige wijze in. Dorpen zoals Dinteloord ontstaan op strategische kruispunten in het grid, afhankelijk van steden of dorpen in het land eromheen. Het patroon van afwatering beïnvloedt de inrichting van het polderlandschap.

De dijken, kades, sluizen, molens en gemalen bepalen het uiterlijk van de polder.

Een belangrijke vernieuwer in de dijkenbouw is Andries Vierlingh, een bekend waterbouwkundige in West-Brabant en dijkgraaf van de Prins Hendrikpolder onder Steenbergen. Hij bedenkt rond 1550 dat het effectiever is om dijken te bouwen met een flauw profiel in plaats van dijken met een steile wand. Hoe sterker de verwachte golven, hoe schuiner de Brabantse dijk aan de zee kant afloopt.

BESTUURLIJKE MYTHE

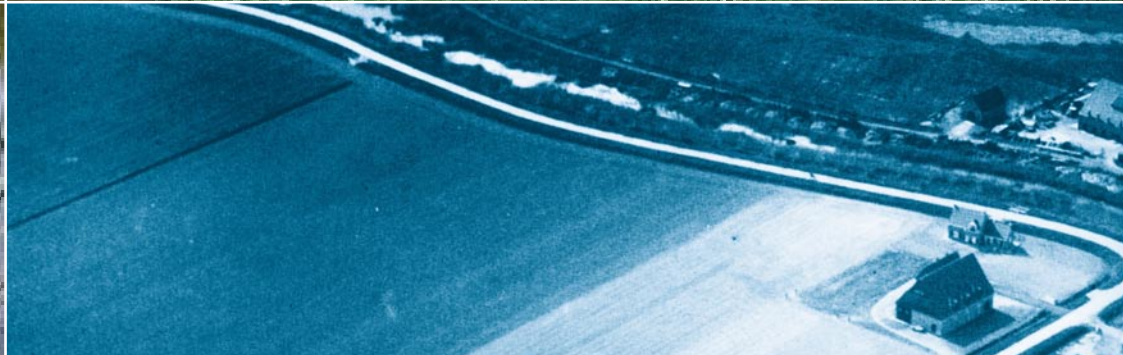
De polderbesturen hebben aanvankelijk de taak het overvloedige water op de boezem – het gemeenschappelijk netwerk van kanalen dat de polders met het buitenwater verbindt – te lozen. De taakverdeling is overzichtelijk: met de lozing op de boezem is de kous af. Het transport van de boezem naar het buitenwater is in handen van grootgrondbezitters. Door de sluizen bij laag water open te zetten, stroomt het water vanzelf naar buiten. Grootgrondbezitters als de markies van

Bergen op Zoom en de baron van Breda laten zich vertegenwoordigen door heemraden. Zij controleren of de sloten en vaarten goed worden onderhouden, spreken recht en delen zonodig boetes uit. Met de ogen van een jurist kijkt oud-dijkgraaf Thom van der Weijden naar de ontwikkeling van de waterschappen tot volwaardige

overheden. "Naarmate de tijd verstreek, nam het aantal taken van deze heemraden c.q. waterschappen toe. Ze moesten dreigende overstromingen het hoofd zien te bieden en wateroverlast zien te voorkomen", zegt Van der Weijden.

Hij komt uit een familie van dijkgraven, waarvan de familiodynamie teruggaat tot 1837, en heeft zich verdiept in de ontstaansgeschiedenis van waterschappen in West-Brabant. Als dijkgraaf van het Hoogheemraadschap van West-Brabant gaf hij sturing aan de ontwikkeling van het huidige waterschap Brabantse Delta.

"Dat het waterschap de oudste democratische bestuursvorm is, is een mythe", zegt hij. "De boeren hadden vanaf de 17e eeuw het meeste belang bij het werk van het waterschap en namen het grootste gedeelte van de kosten voor hun rekening volgens het principe: 'belang, betaling en zeggenschap'.

Oud-dijkgraaf Thom van der Weijden

Ook het bestuur van het waterschap werd volgens dit beginsel gekozen. Wie het meeste belang had, betaalde het meeste en had ook het meeste te vertellen."

De oude functie van dijkgraaf werd in de 17e en 18e eeuw niet zo democratisch ingevuld als nu. Het waren voor die tijd zeer goedbetaalde en dus gewilde functies. Bestaande machthebbers en edelen hielpen elkaar op belangrijke posten. En het gebeurde ook

nogal eens dat men een functie als dijkgraaf eenvoudig kocht. Afkomst en geld waren vaak belangrijker dan deskundigheid.

De 16e eeuwse waterstaatkundige Andries Vierlingh schreef over 'luyden die in hunne levensdagen geen ebbe ende vloed ofte zee gesien hadden' en die van dijken en polders evenveel verstand hadden 'als een zeug van met lepelen eten'. Vierlingh merkte op dat hierdoor de realisatie van polders vaak

onnodig duur was en 'het is den armen huysman (boer) die het meeste becoopen moet'.

De ingelanden, de stemgerechtigden in het waterschap, kozen uit hun midden colleges van heemraden en een dijkgraaf. Zij zorgden voor het onderhoud van de dijken, financierden de bouw van molens, sluizen, stuwen en gemalen en zorgden voor het peilbeheer in de polders. Ten tijde van de Republiek hadden de waterschappen in Holland veel macht. Ze oefenden zowel wetgevende, uitvoerende als rechtsprekende macht uit. Het waterbeheer was een lokale aangelegenheid.

Op het doorsteken van dijken stond zelfs de doodstraf.

Met de komst van de Fransen kwamen de eerste veranderingen. Tijdens de Franse overheersing (van 1795 tot 1813) ontwikkelde Nederland zich tot één staat. Het kreeg een grondwet, een burgerlijke stand met vaste familienamen en een gecentraliseerde overheidsorganisatie. De macht van de autonome waterschappen werd drastisch ingeperkt. De Fransen wilden meer grip op het lokale waterbeheer en voerden onder meer een centrale Dijkwet in en een algemeen bestuur op rijksniveau. De provincies vochten elkaar het kot uit en losten dat op door een centraal gezag te vormen. Na de Franse aftocht blijft de behoefte aan centralisatie bestaan. In de grondwet van 1814 wordt geregeld

dat de provincie het toezicht op de waterschappen uitoefent en veranderingen in de waterschapsreglementen kan aanbrengen. De waterwerken die niet door de rijksoverheid worden betaald, moeten door provincie of waterschap worden beheerd. "De bestuurlijke onenigheid over de eeuwige vraag 'wie zal dat betalen?' werd daarmee niet opgelost", stelt Van der Weijden.

Verdere centralisatie ontstaat bij de oprichting van het ministerie van Waterstaat en Publieke Werken in 1815.

Een jaar later ontstaat het Corps Ingenieurs van de Waterstaat, dat later de naam Rijkswaterstaat krijgt.

EXPANSIEPERIODE WATERSCHAPPEN

Pas in het midden van de 19e eeuw doet het waterschap zijn intrede in de hoger gelegen gebieden achter de Brabantse Wal. Van der Weijden: "Noodzaak was er eerder niet omdat de bescherming tegen stormvloed nauwelijks een rol speelde. De opkomst van industriegebieden zorgde voor de ommezwaai. De afwatering en de afvoer van neerslag was een probleem. In natte perioden was er altijd sprake van wateroverlast omdat beken de afvoer van water niet aankonden, tijdens droge perioden was er een tekort aan water." Grondeigenaren, industriëlen en bewoners vragen de overheid iets aan de waterproble-

men te doen. Het provinciale bestuur maakt van de mogelijkheid gebruik om waterschappen op te richten om zo de problemen aan te pakken. De stroomgebieden van beken en riviertjes vormen de basis voor deze waterstaatkundige eenheden. Eind 1900 zijn er in Nederland circa 2.500 waterschappen. Ze zijn verantwoordelijk voor de dijken en de afvoer van het water. De provincies stellen

algemene richtlijnen op en het rijk heeft de zorg voor de zeewering en de rivieren. West-Brabant telt eind 1900 zo'n honderd waterschappen, annex polderbesturen.

Van der Weijden ontdekte in oude provinciale almanakken uit 1830 hoe de besturen waren samengesteld. "Soms fungeerden gemeentebesturen als bestuur, soms eigenaren en soms stond een rijksambtenaar aan het hoofd. De gemiddelde personeelsomvang per waterschap bedroeg iets meer dan twee personen, onder wie een machinist van een gemaal, een sluiswachter en een dijkopziener. Brabant kende geen streekwaterschappen zoals Holland."

De invoering van de Grondwet in 1848, de basis van onze huidige democratische rechtsstaat, beperkt de grip van het rijk op het lokale waterbeheer.

Oud-dijkgraaf Thom van der Weijden: "De grondwet erkende juist de autonomie van de waterschappen. Een algemene Waterschapswet moest dit garanderen." Maar deze wet komt er maar niet, in tegenstelling tot de Gemeentewet en Provinciewet.

Het duurt bijna 150 jaar voordat in 1992 de Waterschapswet in werking treedt. Deze

regelt het algehele reilen en zeilen van het waterschap, inclusief de bestuurlijke en financiële structuur. Bijzonder daarbij is het uitgangspunt 'belang-betaling-zeggenschap', waarbij degenen die belang hebben bij de taakvervulling van het waterschap ook de kosten daarvan dragen en vertegenwoordigd zijn in het bestuur. Daarmee is de positie van de waterschappen bij wet vastgelegd als

'Je hoort zo'n pomp rammelen en dan weet je dat er iets aan de hand is'

PASSIE VOOR SLEUTELN

Sean (spreek uit John) van der Meulen, medewerker mechanisch onderhoud, vindt het heerlijk om iets wat kapot is weer te maken. Hij lost samen met zijn collega de mechanische storingen op. Van der Meulen: "Ik werk nu zo'n elf jaar op de rwzi Bath en heb inmiddels elke machine die hier aanwezig is, uit elkaar gehad." Momenteel heeft hij een slibdoseerpomp onderhanden. "Je hoort zo'n pomp rammelen en dan weet je dat er iets aan de hand is." Sean heeft de pomp in no time uit elkaar en ziet direct dat de pen voor de helft is weggesleten. "De spelling is te groot!" Hij vervangt het versleten onderdeel en repareert enkele kleine beschadigingen. "Door deze opknapbeurt kan de pomp weer jaren mee", stelt Sean. "Voordeel van deze manier van werken is dat we alles zelf kunnen. Het uitbesteden van werk aan zogenaamde gespecialiseerde bedrijven is een minder goed idee. Als zo'n pomp het toch niet blijkt te doen, moeten wij, de eigen monteurs, de problemen uiteindelijk toch zelf oplossen. Houden we het onderhoud in eigen beheer, dan sluit je risico's uit en houd je meer grip op de zaak."

Sean van der Meulen

een zelfstandige organisatie van openbaar bestuur met een unieke eigen (financiële) bevoegdheid.

EEUW VAN TECHNISCHE VOORUITGANG

De mens is in de afgelopen eeuwen de speelbal geweest van de grillen van de natuur. Veel energie ging zitten in het voorkomen of het beperken van waterschade. In de negentiende en twintigste eeuw bieden nieuwe technieken ongekende mogelijkheden om rivieren en de zee te temmen. Rond 1850 verschijnt de stoommachine in Nederland waardoor op den duur een einde komt aan het windmolentijdperk.

Rijkswaterstaat beschikt vanaf 1861 over een stoombaggermachine waarmee zij de rivieren op diepte kan houden.

De nieuwe energievoorzieningen, diesel en elektriciteit, lokken stevige discussies uit over de voor- en nadelen van elektrische- en dieselbemaling van polders. Waterschappen passen moderne afsluitmiddelen als rol- en hefdeuren in sluizen toe. Om overstromingen te voorkomen, worden steeds meer rivieren en beken gekanaliseerd.

De technologische vooruitgang beïnvloedt uiteraard ook de werkwijze van de vele waterschappen en polderbesturen. De windmolens – vanaf de 15e eeuw gebouwd om de polders

droog te malen – worden vanaf de invoering van het stoomgemaal langzaam maar zeker gesloopt. Maar dit geldt niet voor de Brabantse waterschappen. Zij houden vast aan windmolens omdat werken met de stoommachine en steenkool hoge kosten met zich meebrengt. De elektrische motor zorgt voor de ommezwaai. West-Brabant start met de eerste experimenten in enkele kleine polders en boezems in het begin van de 20ste eeuw.

Het experiment is zo succesvol dat in Brabant bij iedere polder bij de uitwateringssluis een elektromotor wordt geplaatst. Door de bemalingstechnieken lukt het beter om de voeten droog te houden. Wateroverlast komt steeds minder voor. De rest van de Nederlandse

waterschappen volgt snel. Maar de nieuwe technologie zorgt indirect ook voor nieuwe problemen bij de Brabantse waterschappen.

De vraag naar water neemt zo sterk toe dat er in droge perioden een verdelingsprobleem ontstaat. De verdergaande industrialisatie betekent bovendien verontreiniging van het oppervlaktewater. Deze ingrijpende veranderingen dwingen de waterschappen tot heroriëntatie en de waterschappen eisen een grotere stem om beter op de nieuwe problemen te kunnen inspelen.

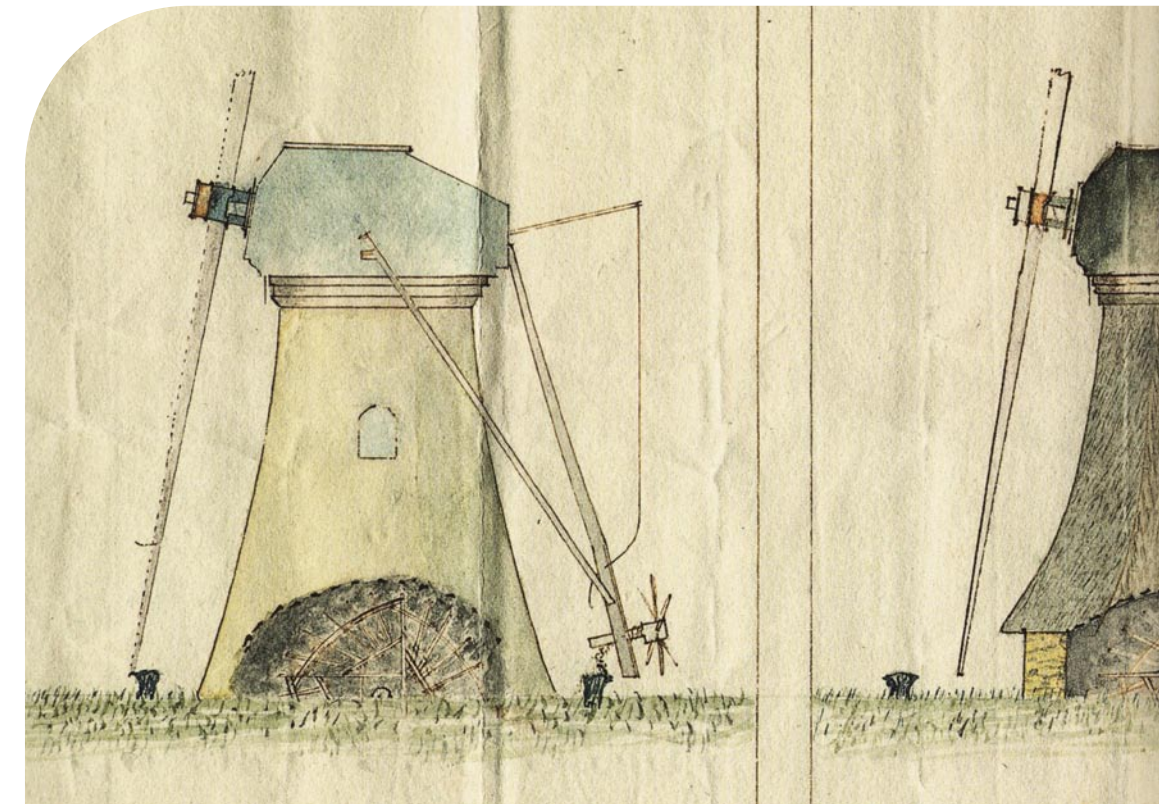
Dit leidt tot de oprichting van de Unie van Waterschapsbonden aan het einde van de jaren twintig van de vorige eeuw. In 1968 wordt deze Unie herdoopt in de Unie van Waterschappen.

EFFECT VAN DE WATERSNOODRAMP

In de nacht van 31 januari 1953 teistert een zware zuidwesterstorm, gepaard met springtij, de Nederlandse kust. Talloze dijkdoorbraken zorgen voor overstromingen. Grote delen van Zeeland, Zuid-Holland, Texel en West-Brabant lopen onder. Dorpen als Halsteren, Fijnaart, Nieuw-Vossemeer en Heijningen worden zwaar getroffen. Alleen de dijk langs het Volkerak was hoog en sterk genoeg.

Dankzij de inkomsten van de vrachtaart over de Vliet heeft het waterschap de dijken in 1939 kunnen verhogen. Deze watersnoodramp is dé reden voor het later opgestelde Deltaplan.

Het plan omvat het ophogen van dijken en het afsluiten van alle zeearmen (Veerse Gat, Grevelingen, Haringvliet en de Oosterschelde) met zware dijken om het achterliggende land te beschermen. Ook een reeks van waterbouwkundige werken maakt deel uit van het Deltaplan, zoals de stormvloedkering Hollandse IJssel en de Volkeraksluizen. Het rijk neemt het voortouw in het ontwikkelen van de plannen en verscherpt het

toezicht. Door de watersnoodramp in 1953 wordt pas duidelijk dat de financiële positie en technische uitrusting van de circa 2500 waterschappen onvoldoende is. Na de ramp vinden zowel rijk, provincie als waterschappen dat een concentratie van waterschappen noodzakelijk is voor beter beheer en onderhoud van de waterkering. Decennia lang ontstaan er ware fusiegolven.

Het aantal waterschappen daalt drastisch en neemt in 1990 af tot 129.

NAOORLOGSE LANDBOUWREUZEN

De ruilverkavelingen, uitgevoerd tussen 1950 en 1985, grijpen in in het landschap met grote gevolgen voor de waterschappen.

'Het boerenland transformeert in rap tempo naar een gebied vol glazen kassen'

GLASPALEIZEN RUKKEN OP

Met Jan de Vijlder trekken we door het westelijk deel van Brabant, langs aardappelvelden en percelen met knalrode gladiolen. De Vijlder werkt in Heerle (spreek uit Eerle) als medewerker cultuurtechniek. Door zijn jarenlange ervaring heeft hij goed zicht op de ontwikkelingen in dit deel van Brabant.

We rijden richting Steenbergen waar een zee van glazen kassen vanuit het niets opdoemt. "Rond 1988 verscheen de eerste kas in het gebied," weet De Vijlder zich te herinneren. "Een tuinder kwam een vergunning vragen voor de aanleg van een kas. Het waterschap Scheldekwardier, waar ik toen werkte, gaf toestemming. Eén zo'n individuele aanvraag voor een kas maakte ons niets uit, dachten we. Tot de tuinders uit het Westland in de jaren negentig het 'Westland' van Steenbergen ontdekten. Want Steenbergen is een aantrekkelijk alternatief voor het overvolle Zuid-Hollandse Westland. Enorme kassen verrijzen in het voormalige zoutwinstadje. Kassen met honderden hectaren tomaten, komkommers, paprika's en aardbeien." De Vijlder: "Het boerenland transformeert in rap tempo naar een gebied vol glazen kassen. De infrastructuur, zoals de riolering, is echter totaal niet berekend op de toenemende hoeveelheid afvalwater. Bovendien kunnen de omringende sloten bij hevige regenbuien de

massa's water die van de kas afstromen niet aan. Door de verharding van het oppervlak en het kanaliseren van rivieren en beken, kunnen we het water niet langer tijdelijk vasthouden."

Het waterschap stelt al jaren eisen aan het bufferen van water. Grote zwarte bassins liggen voor en naast de kassen. De grootte is afhankelijk van de kas. "De pluktijd brengt extra problemen met zich mee", stelt De Vijlder. "De honderden mensen die dan in het gebied werken, betekenen een extra belasting voor het riool. Dat is hier totaal niet op berekend. We hebben er bij de gemeente de laatste jaren sterk op aangedrongen om maatregelen te treffen. Met de aanleg van de riolering zijn ze in 2005 begonnen."

De economische druk is groot. Zelfs zo groot, dat percelen die het waterschap nodig heeft voor waterberging door de gemeente zijn uitgegeven voor de kassenbouw. Hoe is dat mogelijk? De Vijlder: "Daarvoor moeten we terug in de tijd. Het heeft voor een deel te maken met een gebrek aan bestuurskracht. Ik werkte vòòr de fusie van het Scheldekwardier in 1988 in de Prins Hendrik Polder, dat nog een eigen gemaal had. Het was de tijd dat de gemeenten al waren heringedeeld, maar de waterschappen nog moesten fuseren. Eén gemeente kon dan te maken hebben met vier of vijf waterschappen. Bovendien hadden we

destijds geen idee dat de kassenbouw zo'n enorme vlucht zou nemen. Dan blijf je achter de feiten aan lopen. Tegenwoordig gaat het anders. Moerdijk heeft een bestemming gekregen als kas-sengebied. Voordat er ook maar een tuinder een kas kan neerzetten, beginnen we eerst met het aanleggen van de infrastructuur, zoals wegen en riolering. De polder achter

de kassen is aangewezen als buffer waarin het water 90 cm kan stijgen en we het water tijdelijk kunnen vasthouden. Via het stelsel van sloten en beekjes kunnen we het water geleidelijk laten af dalen. Het voordeel van de schaalvergroting is dat we voldoende kennis en ervaring in huis hebben om proactief te kunnen reageren."

Jan de Vijlder

'Vaar ik vervolgens langs een nest met waterhoentjes, dan is mijn dag helemaal goed'

DE WATERTUINMAN

Johan Bogers, externe, manoeuvreert zijn bootje behendig tussen het riet van de smalle sloot voor een rode bakstenen herenboerderij in de buurt van Stampersgat. In het bootje is een schaar bevestigd die over de bodem van de sloot gaat en dikke plakken algen losknipt. "Sommige plekken moet ik eenmaal per maand knippen en anderen slechts eenmaal per jaar. Dat is afhankelijk van de bodem. Als het slib voedselrijk is, is de groei onstuimig en ben ik er vaak te vinden." Johan Bogers merkt ook de invloed van het rijk en Europa in zijn werk. "Sinds de flora- en faunawet is opgenomen in het maaibestek, zo'n twintig jaar geleden, is de maaifrequentie veel lager. We laten delen van de waterplanten staan, zodat diverse soorten planten, dieren en vogels beter kunnen overleven. Oorspronkelijk kom ik uit de bloemkoelenbusiness, maar in de natuur werken is veel leuker. Gisteren was ik in een poeltje bezig waar het stikte van de vis. Dan zie ik dat de kwaliteit van het waterleven verbetert. Vaar ik vervolgens langs een nest met waterhoentjes, dan is mijn dag helemaal goed."

Johan Bogers

Kern van dit beleid is het onderling ruilen van grond, zodat aaneengesloten landbouwgronden ontstaan. Voor het kleine, gemengde bedrijf is geen ruimte meer, maar wel voor gespecialiseerde varkens- en kippenboeren of akkerbouwers. Op grotere kavels waar 'ouderwetse' boomwallen ontbreken, kunnen boeren efficiënter werken en tot grotere productie komen, is de basisgedachte.

Boeren nemen alles onder handen: de aanwezige verkaveling, het bestaande stelsel van landwegen en watergangen en het opnieuw inrichten van het land. Beekjes en rivieren worden verbreed en rechtgetrokken, sloten gegraven en drainage aangelegd.

Het menselijk ingrijpen lijkt door de technische mogelijkheden onbegrensd en is steeds minder afgestemd op de natuurlijke omstandigheden.

Om in tijden van droogte ook het productieproces in de hand te houden, installeren boeren permanente beregeningssystemen met pompen die het water van grote diepte kunnen halen.

OPKOMST VAN DE WATERZUIVERINGSFABRIEK

De waterschappen richten zich van oudsher op de bescherming van land tegen wateroverlast en het beschikbaar stellen van voldoende water voor de landbouw en scheepvaart. Maar met de explosieve groei

van de industrie en landbouw veranderen veel rivieren en beken in open riolen.

Vooral de Donge is na de afsluiting in 1970 van Haringvliet en Volkerak berucht vanwege haar stank. De rivier kan geen gebruik meer maken van de reinigende werking van eb en vloed en moet de vervuiling zelf zien op te lossen. De Donge wordt een blubberige, stinkende, zwarte massa. Chemisch afval van leerlooierijen en lozingen van de vlas- en suikerindustrie teisteren de rivier waar planten en vissen niet meer in kunnen gedijen.

De oplossing die men medio jaren zestig bedenkt, is het afvoeren van het vuile water

van huishoudens en industrie via een persleiding. De vestiging van Shell Chemie in 1968 in Moerdijk sluit perfect aan op het idee. Shell mag van de rijksoverheid niet lozen op het Hollandsch Diep, zelfs niet als het bedrijf het water vooraf zuivert. De oplossing is een 60 kilometer lange persleiding van Moerdijk naar de Westerschelde, waar het vervuilde water wel vrij kan worden geloosd. Maar de maatschappelijke inzichten veranderen razendsnel, zeker na het verschijnen van het rapport van de Club van Rome in 1972. Er komt steeds meer protest tegen water-, lucht- en bodemvervuiling en er is

'Polderparfum'

Herman Limberger zit, als junior technicus beheer, vele uren achter de computer bij de zuiveringsinstallatie in Bath en controleert de gegevens die voortdurend op zijn scherm verschijnen. Limberger: "Het is een volledig geautomatiseerd proces van waterzuivering, dat zeven dagen per week, 24 uur per dag continu doorgaat. Afhankelijk van de hoeveelheden ammonium, nitraat en zuurstof berekent de computer voortdurend hoeveel zuurstof in de beluchtingstanks moet worden ingebracht. Sinds 1986 – het jaar dat ik bij het waterschap in dienst kwam – is er heel wat veranderd." Nadat hij was aangenomen moest hij zich melden op het laboratorium in Breda. Daar stond een tafel vol potjes geuren. De vraag was of ik de diverse stof-

Herman Limberger

fen in verschillende concentraties kon ruiken. Als ontwikkelaar van crèmes en lipsticks was ik daarin getraind, zeker nadat ik tijdens mijn opleiding een vergiftiging had opgelopen en gevoeliger voor geuren werd. Die reukgevoeligheid was destijds nodig om afwijkende geuren op de installatie te kunnen opmerken. Het was een manier om lozingen waar te nemen in ons werkgebied.

We deden ook regelmatig snuffelmetingen om de grens van de geurcirkel van de zuivering Bath vast te stellen om te voorkomen dat bewoners last van stank kregen. Die tijden zijn voorbij. De computer meet alle gegevens, rekent deze door en zorgt voor gepaste maatregelen."

Het vaststellen of het rioolwater dun of dik is bijvoorbeeld, gebeurt automatisch. "Voor dik water, dat is geconcentreerd vuil water, zijn andere hoeveelheden zuurstof nodig dan voor dun water, dat veel regenwater bevat", legt Limberger uit. "Vijftien jaar geleden namen we nog regelmatig monsters en was het een ambachtelijk vak. Tegenwoordig is alles geautomatiseerd. Het ergste dat ons nu kan overkomen, is stroomuitval."

'Die meting is belangrijk om te controleren of er nog voldoende bacteriën actief zijn'

Klaarmeester Angela Timmers checkt bij de rwzi Bath regelmatig of de computer wel zijn werk doet. Met maatcilinders en glazen buizen controleert ze de kwaliteit van het gereinigde water voordat het naar de Westerschelde stroomt. Ze kijkt onder meer naar de hoeveelheden ammoniak, nitraat en ofrofosfaten die nog zijn achtergebleven in het gezuiverde water. Ook meet ze de

bezinksnelheid van het slib. Timmers: "Die meting is belangrijk om te controleren of er nog voldoende bacteriën actief zijn. Regent het bijvoorbeeld hard, dan hebben we last van slibuitspoeling. Hierbij spoelen zoveel bacteriën naar buiten dat ze nauwelijks hun zuiveringswerk kunnen doen. De computer kan dan de bezinksnelheid van het slib niet berekenen."

Angela giet een liter water in de maatcilinder en meet na verloop van tijd hoeveel slib naar de bodem is gezonken. De snelheid op deze doordeweekse zonnige dag is goed. "Het is echter anders als het regent", zegt ze. "Hebben we een week met veel regen achter de rug, dan weet ik zeker dat ik de maandag erop veel ammoniak in de monsters zal aantreffen."

Angela Timmers

'Het lijken wel peperkoeken, maar dan gemaakt van drop'

Er hangt een vochtige keldergeur in het slibontwateringsgebouw van de rwzi Bath. Deze groene, vierkante doos waar meterslange transportbanden diepzwarte modder verplaatsen, is het domein van Leo Uitterhoeve, algemeen medewerker. Uitterhoeve werkt al twaalf jaar in de slibverwerking. Hij trekt een schuif open waarachter op de lopende band zwarte modder tussen rollen droog wordt geperst. Water gutst de goot in en de uitgewrongen modder gaat naar de volgende, 22 meter lange transportband voor weer een persbeurt. Uitterhoeve wijst op bulkzakken met zout. "Dat is polymeer," zegt hij. "Dit goedje mengen we met water en slib waardoor een soort lijmachtige modder ontstaat. Op die manier kunnen we het slib goed genoeg ontwateren. Van een kuub modder blijft zo na persing uiteindelijk twintig procent droge stof over." Aan het einde van de transportband verschijnen glimmende zwarte broden. Per uur rollen er 10.000 van de band af. Het lijken wel peperkoeken, maar dan gemaakt van drop. Uitterhoeve: "Je kunt met de persen spelen. De lol is om de modder zo droog mogelijk te maken. In de winter is dat moeilijker en gebruiken we meer polymeer." Er bestaan ook verschillende kwaliteiten slib, weet Uitterhoeve uit ervaring. "Heeft Shell bijvoorbeeld geloosd, dan merk ik dat onmiddellijk aan mijn slib, omdat het plakkeriger aanvoelt."

Leo Uitterhoeve heeft aan het einde van de dag zoveel slibbroden gemaakt dat hij er

vijf à zes vrachtwagens mee kan vullen. De vrachtwagens rijden naar de verbrandingsoven in Moerdijk, waar de broden tot as worden verbrand. De hele cyclus duurt vier dagen: van de aanvoer van rioolwater in de afvalpersleiding bij Moerdijk, de zuivering, tot aan het moment van transport van de slibbroden.

MODDERPERSEN

Leo Uitterhoeve

grote maatschappelijke weerstand tegen het lozen van ongezuiverd afvalwater op zee. De Wet Verontreiniging Oppervlaktewater (Wvo) uit 1969 gaat een paar stappen verder dan de mogelijkheden van de Brabantse afvalwaterpersleiding. Naast het verbod op lozingen wordt er ook een plicht tot zuivering ingesteld. Wie toch wil lozen, heeft voortaan een vergunning nodig. Voor rijkswater moet de lozer zich tot de rijksoverheid wenden. Voor de rest van het Nederlandse oppervlaktewater krijgen de provincies deze bevoegdheid, die de uitvoering hiervan vervolgens overdragen aan de waterschappen.

Het zuiveringsschap De Donge is in 1970 het eerste waterschap in Brabant met een zuiveringstaak.

Het waterschap wordt niet alleen verantwoordelijk voor de verstrekking van vergunningen, maar ook voor het actieve waterkwaliteitsbeheer. Waar nodig moet men een zuiveringsinstallatie bouwen, deze in onderhoud nemen, exploiteren en verbeteren. Inclusief aanleg en onderhoud van enorme rioolbuizen, in vakjargon afvalwatertransportleidingen genoemd.

De kosten voor het actieve waterkwaliteitsbeheer mag het waterschap verhalen op de vervuiler. Deze opgave is voor het kleine waterschap De Donge echter te groot; binnen een jaar gaat het op in het Hoogheemraadschap van West-Brabant.

René Lambregts in de functie van zuiveringsmanager

Aan het einde van de persleiding Moerdijk-Bergen op Zoom, bij Bath, wordt in 1977 een installatie gebouwd om het water te zuiveren voordat het de Westerschelde instroomt. Deze behoort samen met Nieuwveer bij Breda

en Dongemond bij Oosterhout tot de grootste van de achttien rioolwaterzuiveringen in West-Brabant. Anno 2005 spoelen bijna een miljoen mensen in dit gebied hun afvalwater, afkomstig van wc, douche en gootsteen, het

riool in. Daarbij komen nog eens honderden bedrijven, fabrieken en boeren die in het gebied gevestigd zijn. René Lambregts, zuiveringsmanager in Bath, vertelt wat dat voor de verwerking van het afvalwater betekent.

“Per uur komt er zo'n drie miljoen liter vuil water in Bath binnen. Regent het hard, dan loopt het op tot vijftien miljoen liter.”

De eerste stap in het zuiveringsproces is het verwijderen van het grove vuil, zoals Swifferdoekjes, condooms en tampons. In een opslagtank verderop kolkt zwart water. Lambregts: “Onder de laag schuimend water zijn miljoenen bacteriën aan het werk. Onze zuurstofinjecties stimuleren de bacteriën zich vol te eten met afval. Vervolgens zakken deze als slib naar de bodem. Uit het energierijke slib winnen we methaangas dat we weer gebruiken om de zuiveringsinstallatie te laten draaien. De bacteriën zorgen voor zo'n 60% van de energiebehoefte in Bath.” Het bijna schone water dat overblijft, is niet geschikt als drinkwater en wordt door het waterschap geloosd op de Westerschelde. Het natte slib wordt verwerkt tot samengeperste koeken die vervolgens naar slibverbrandingsovens in Moerdijk gaan.

GIFTIGE ALGEN

De zuivering van afvalwater in de jaren zeventig richt zich vooral op stoffen als meststoffen, stikstof en fosfaat. Het zijn

grote hoeveelheden afval die via de landbouw (mest) en huishoudens (ondermeer wasmiddelen) terechtkomen in rivieren, sloten en kanalen. “Dit voedselrijke water zette de natuur volledig op zijn kop”, zegt Cindy

Koumans, medewerker integraal waterbeheer. “Blauwalgen, bacteriën die eruit zien als algen en zich explosief kunnen vermenigvuldigen, beheersen het hele waterleven en als ze afsterven, onttrekken ze zoveel zuurstof aan het water dat er vissterfte kan optreden.” Koumans vertelt bevlogen haar verhaal. Ze studeerde milieukunde in Vlissingen met als aandachtsgebied water. Tijdens haar stage bij de Universiteit van Amsterdam kwam ze in aanraking met een onderzoek naar blauwalgen in het Volkerak. Koumans: “Veel blauwalgsoorten zijn zo dominant dankzij gasbellen in hun cellen. In stilstaand water kunnen ze omhoog komen en zo het licht wegvangen. Dit gaat ten koste van waterplanten en andere algensoorten.”

Giftige blauwalgen steken midden jaren negentig ook in West-Brabant de kop op.

De combinatie van nagenoeg stilstaand water en te veel fosfaat en nitraat in het water leidt in het Volkerak-Zoommeer tot een explosieve groei van deze algensoort. Koumans: “Bij het

Cindy Koumans, medewerker integraal waterbeheer

afsterven van deze alg verandert hun kleur van groen naar blauw en komt er stank vrij.”

“Bovendien scheiden deze blauwalgen giftige stoffen af waardoor dit water ongeschikt is om in te zwemmen. De recreatievaart en zwimmers hebben er last van, evenals het

vee dat water uit rivieren en beken drinkt.” Huiduitslag, jeuk, buikpijn en diarree zijn enkele ziekteverschijnselen. Beschadiging van de lever en ontwikkeling van tumoren met de

'Ik heb mijn draai gevonden in de natte bouw'

“Mijn achtergrond is bouwkunde, maar ik heb mijn draai gevonden in de 'natte bouw'”, zegt Peter Thissen. Hij is opzichter Bouwzaken en liep al in Bath rond toen er nog geen zuiveringsinstallatie stond, maar aardappelen groeiden. “De luchtkwaliteit in Brabant was midden jaren zestig zó slecht dat ik er vanwege mijn allergie haast in bleef.

Sindsdien ben ik heel fanatiek bezig met schone lucht en schoon water.

Het is ook mijn belangrijkste 'drive' om dit werk te doen.” Als bouwkundige richt hij zich op de nieuwbouw en het beheer van technische werken. Hij adviseert tijdens het ontwerp, bereidt het bestek voor, gaat op zoek naar de juiste aannemer en begeleidt de verdere uitvoering. Thissen: “De hoeveelheid afvalwater is sinds de bouw van rwzi Bath in 1977 flink toegenomen. Enerzijds door de industrie, die meer afvalwater produceert, en anderzijds door toename van het aantal huishoudens, omdat er in de loop der jaren

steeds meer dorpen en steden op de persleiding zijn aangesloten.

“We moeten nu maximaal 20.000 kuub afvalwater per uur verwerken, terwijl de ontwerpcapaciteit van 1977 berekend was op 14.000 kuub.”

“Vanaf het jaar 2000 ben ik continu op de rwzi Bath bezig. De capaciteit is met 20 procent vergroot. Bovendien zijn er beluchtings- en nabezinkingstanks bijgebouwd. Het rijk scherpt de eisen die gesteld worden aan de waterkwaliteit meer en meer aan. Binnen de bestaande bakken hebben we inmiddels extra ruimte gemaakt waardoor meer fosfaten kunnen neerslaan.”

We klimmen de steile trappen van de installatie op. Het havengebied van Antwerpen en de rokende pluim van de kerncentrale van Doel liggen aan onze voeten. Rechts varen schepen af en aan op het Rijn-Scheldekanaal. Onder ons borrelt een enorme bak met zwart water waarin het zuiveringsproces plaatsvindt.

“De hoofdwas duurt zes uur”, zegt Thissen.

“De vuilverwerkers zijn de honderden miljoenen medewerkers die, vermomd als bacterie, het echte werk doen. Ze hebben zes uur nodig om 95% van het vuil te verteren.” Hij wijst naar rechts en zegt: “Dan lozen we het bijna schone water op de Westerschelde.”

Peter Thissen

dood tot gevolg kunnen ontstaan bij langdurige blootstelling. Koumans: "Wereldwijd zijn blauwalgen een probleem." In Nederland zijn we al jaren bezig om fosfaten en stikstof uit het water te weren. Hoewel de voedingsstoffen fosfaat en nitraat in het water sterk zijn gedaald, is de blauwalg er nog steeds, want in de bodem zit voor de komende jaren voldoende voedsel."

"Het waterschap kan soms weinig doen", zegt ze. "We zitten midden in de discussie over waterkwaliteit versus waterschaarste."

Water ten behoeve van de landbouw heeft bij de oude waterschappen altijd hoog in het vaandel gestaan.

De laatste jaren zien we dat ook de natuur, recreatie, waterbeleving en volksgezondheid meer invloed binnen het waterschap krijgen." Dit zorgt voor stevige discussies. Koumans: "Als we vanwege de blauwalg geen water uit het Volkerak inlaten, betekent dit een financiële strop voor boeren en fruitelers. Aan de andere kant zijn er risico's voor de natuur, veeteelt en de volksgezondheid."

Rien Verstallen, voormalig politiemann, is sinds 1987 buitengewoon opsporingsambtenaar bij het waterschap. "Zo'n twintig jaar geleden zagen we nog veel agrarische lozingen, zoals gier- en melklozingen. Het oppervlaktewater fungeerde als wasplaats voor de loonbedrijven en bestrijdingsmiddelen werden in het water gedumpt. Ook bij de industriële bedrij-

ven die hun afvalwater loosden op het water troffen we regelmatig te hoge concentraties verboden stoffen aan. Tegenwoordig hebben zowel agrariërs als de industrie een andere houding. Ze zijn milieubewuster en hebben dit vertaald naar een beleid van interne milieuzorg. Ook zijn de regels aangescherpt. Was 25 jaar geleden tien milligram chroom acceptabel, nu ligt de grens bij 2 milligram."

"Na de vuurwerkbrand in Enschede is er hernieuwde aandacht gekomen voor het handhaven van regels. Deze houding strekt zich

uit naar agrariërs en bedrijfsleven. Maar ook naar de overheid zelf. Alle overheden moeten zich meer en meer verantwoorden. Het draagt er allemaal toe bij dat we steeds beter aan de wettelijke normen gaan voldoen."

STEDELIJKE ORIËNTATIE

De van oudsher op de landbouw georiënteerde waterschappen komen in een belangenconflict terecht door het verder oprukken van de steden. Eind jaren zeventig vindt er binnen een enkel Brabants waterschap een cultuurslag plaats als nadrukkelijker wordt gekozen voor een stedelijk koers en het belang van milieu en ecologie groter wordt. Het is de periode dat natuurorganisaties als het

Rien Verstallen, buitengewoon opsporingsambtenaar

Wereld Natuur Fonds, Natuurmonumenten en Greenpeace tot bloei komen. De gedachte van integraal waterbeheer, waarbij het grond- en oppervlaktewater als één systeem worden gezien, komt langzaam maar zeker op. Zowel fysisch, chemisch als biologisch hangt immers alles met elkaar samen. Natuurorganisaties, maar ook stedelingen, gaan zich nadrukkelijk bemoeien met de waterkwaliteit en proberen meer invloed te krijgen op de agenda van de landbouwgerichte waterschappen.

'En mooie natuur, daar is de burger wel in geïnteresseerd'

Jack Rombouts, regiomanager en werkzaam bij het waterschap vanaf 1986, vindt het belangrijk om burgers het werk van het waterschap te laten voelen, proeven en ervan te laten genieten. "Met prachtige stukjes natuur die heringericht worden, is dit niet moeilijk om waar te maken."

"In de negentiger jaren werd het plan de Brede Kijk opgesteld. Dit betekende een nieuwe kijk op het waterschapswerk waarin natuur en recreatie een steeds grotere plek in het geheel krijgen. Wat begon als een organisatie voor de boeren wordt steeds meer gezien als een organisatie die naast landbouw ook aandacht vraagt voor natuur en recreatie."

En mooie natuur, daar is de burger wel in geïnteresseerd. Dus bij het aanleggen van stukjes natuur wordt ook gekeken of er een fietspad, voetpad of visstoep aangelegd kan worden. Zodat de burger in zijn vrije tijd de hengel uit kan gooien, een mooie wandeling door een waterrijk gebied kan maken of op zoek kan gaan naar de ijsvogel en dat allemaal... dankzij het waterschap."

Jack Rombouts

Het Hoogheemraadschap van West-Brabant, ontstaan in 1977 met als belangrijke achterban Breda, krijgt in de jaren tachtig en negentig meer oog voor het oorspronkelijke landschap. De medewerkers gaan zich zelfs toeleggen op het herstel van de natuur. Deze aanpak staat haaks op het eerdere recht-trekken van beken, sloten en rivieren om een snelle afwatering te garanderen. Het veranderende klimaat bespoedigt deze inzet op ecologie. De tendens van nattere winters en drogere zomers lijkt door te zetten.

Door regenstormen komen de geasfalteerde steden en volgebouwde kassengebieden blank te staan.

In het laatste decennium van de 20ste eeuw stapelen de problemen zich op: de rijzende zeespiegel en hevige regenbuien zorgen voor waterpieken.

Door de bijna-rampen in het rivierengebied van 1993 en 1995 en de dijkdoorbraak in Wilnis in 2003, komt het waterbeheer wederom op de politieke agenda te staan. Ter vergroting van de bestuurskracht en met het oog op de complexe problemen van klimatologische verandering die om meer deskundigheid vragen, volgt weer een fusiegolf onder de 129 overgebleven waterschappen. Aan het begin van de 21ste eeuw is het aantal teruggebracht tot 27. Vijf waterschappen in West- en Midden-Brabant fuseren op 1 januari 2004 tot waterschap Brabantse Delta.

EUROPESE INVLOED

Het is niet alleen de rijksoverheid die op hoofdlijnen de waterschappen aanstuurt. Ook de Europese Unie (EU) gaat zich nadrukkelijker met de waterproblematiek bemoeien en komt met richtlijnen waarvan de regels voor waterkwaliteit zijn vastgelegd in de Kaderrichtlijn Water. Gaf de Nederlandse overheid ruimte voor een inspanningsverplichting (het resultaat mag minder zijn dan vereist), de EU stelt harde voorwaarden en wil dat de einddoelen daadwerkelijk worden gerealiseerd. Lukt dat niet, dan stelt de Europese Unie grote geldboetes in het vooruitzicht. Als eerste stap is de huidige toe-

stand in kaart gebracht. Daaruit blijkt dat de Nederlandse wateren nergens aan de norm van Europa voldoen. Het braafste jongetje van Europa en dan toch een onvoldoende voor de waterkwaliteit!

Dijkgraaf Joseph Vos vindt de conclusies van de EU over de waterkwaliteit niet schokkend. "We zijn een stadsland. Op een klein gebied wonen zeer veel mensen, er is een concentratie van industrie en er vindt intensieve land- en tuinbouw plaats. Bovendien lozen zowel Frankrijk, Duitsland als België hun afvalwater op de rivieren die in onze delta

eindigen. Tachtig procent van de vervuiling is afkomstig van de industrie, de landbouw en het verkeer. Wij hebben slechts beperkt invloed op de kwaliteit van het water. De waterkwaliteit kunnen we als waterschap vooral bevorderen door het stimuleren van het natuurlijke herstel van kreken, beken en rivieren (de morfologische en ecologische toestand). Voor die andere vervuilingen betekent dit dat we vooral naar de bronnen van de vervuilingen kijken. Voor chemische verontreinigingen hebben we, om als waterschap succesvol te zijn, dwingende wetgeving nodig. Uiteindelijk dient het waterschap binnen ons eigen gebied als waterautoriteit de regie te pakken om met een geïntegreerde en gebiedsgerichte aanpak de beste resultaten te kunnen krijgen."

Bij de uitvoering van zijn beleid is het waterschap een van de vele spelers in het waterspel. De toenemende globalisering beïnvloedt de agenda van waterschap Brabantse Delta meer en meer. "De landbouw was en is erg belangrijk in West-Brabant, maar de bedrijfsvoering komt onder druk te staan."

"Er komen steeds meer landbouw-producten uit landen als Polen, Spanje en Zuid-Amerika."

Bovendien zorgde nieuwe regelgeving, vermindering van subsidies én de varkenspest (1997) tot aanscherping van de regels. De boerenbedrijven op de zandgebieden staan, gezien de verdergaande verstedelijking, het

Joseph Vos, dijkgraaf

meest onder druk. Slechts vijf procent van de bevolking is boer. Dat is de reden dat de samenleving de boeren steeds meer op de huid zit."

"Met de invoering van de Reconstructiewet in 2002 verdwijnen intensieve veehouderijen of worden verplaatst. De provincie Noord-Brabant heeft bovendien besloten om óók in de kleigebieden dergelijke bedrijven aan

te pakken, al ontbreekt hiervoor een wettelijke status. Doel is om terug te keren naar het oorspronkelijke Brabantse landschap. Daarnaast beogen we de overblijvende landbouwbedrijven nieuwe kansen te bieden."

Vos: "De tendens is al dat boerenbedrijven transformeren tot cultuur- en recreatiebedrijven, zoals natuurcampings, boerderijwinkels en bijvoorbeeld zorgboerderijen voor gehandicapten. Stedelingen willen recreëren, ze willen koeien in de wei zien en kronkelende beken. Daarom willen we het buitengebied zo inrichten dat de stadsbewoners er graag vertoeven. Denk daarbij aan beekherstel, het ontwikkelen van waternatuur en de aanleg van ecologische verbindingzones. Daarnaast dient er plaats te zijn voor een gezonde landbouw."

KLIMAATVERANDERING

De gevolgen van de klimaatveranderingen raken, net als de globalisering, het hart van de bedrijfsvoering van het waterschap. Vincent Laracker, beleidsmedewerker integraal waterbeheer en één van de opstellers van het bestuursprogramma 2005-2008, leerde tijdens zijn studie watermanagement aan de HTS in Vlissingen te kijken naar de samenhang tussen het landschap en steden en het effect van de klimaatsverandering. "Het regent tegenwoordig in één dag net zoveel als vroeger in drie dagen", stelt Laracker. "Door de toenemende verstedelij-

'Meerdere bestuursleden van het waterschap leggen het accent op natuurherstel'

Aukje Spronk-Schölvínck

DE STEM VAN DE BURGER

"Het behoud en herstel van de natuur nu en voor de volgende generaties, daar knok ik voor", zegt Aukje Spronk-Schölvínck. Ze is één van de 45 leden van het algemeen bestuur, het hoogste bestuursorgaan van waterschap Brabantse Delta, dat op 1 januari 2005 aantrad. Spronk: "We hebben al zoveel ingrepen gehad in het Brabantse landschap dat we er nu voor moeten zorgen dat er voldoende natuur overblijft voor de volgende generaties. Het economische belang staat bij mij niet voorop. Ik vind het belangrijk om natuur- en economische belangen scherp tegen elkaar af te wegen en streef naar een omgeving waar het prettig wonen, werken en recreëren is."

Spronk begon in 2000 als bestuurder bij waterschap Mark en Weerijls, één van de fusiepartners, in een kleine fractie van vijf personen en werd opnieuw gekozen in het bestuur van waterschap Brabantse Delta. Nu bestaat de fractie uit zestien leden.

Spronk: "Naast burgers zitten er ook agrariërs in de fractie ingezetenen. Die combinatie levert interessante discussies op. Wij

burgers willen bijvoorbeeld een weelderig begroeide bermbeplanting met mooie distels, maar de boeren zeggen daarentegen last te hebben van de verspreiding van de distels."

"Op het eerste gezicht lijkt er sprake van belangentegenstellingen, maar door goed te luisteren en je te verplaatsen in de ander kun je eruit komen."

"Besturen is niet op je eigen stokpaardjes blijven zitten, maar juist het vermogen hebben om in grote lijnen te kunnen denken en handelen", stelt Aukje Spronk.

En dat is af te lezen aan de activiteiten van het algemeen bestuur. Het houdt zich onder meer bezig met het vaststellen van de jaarlijkse begroting, van investeringsplannen en van verordeningen en controleert of het dagelijks bestuur en de ambtelijke organisatie het vastgestelde beleid correct uitvoeren.

Het algemeen bestuur werkt aan lange-termijn-processen waarvan de kiem veelal al werd gelegd in de voormalige waterschappen. Spronk: "Meerdere bestuursleden van het waterschap leggen het accent op natuur-

herstel. Dit is voor het waterschap een vrij nieuw accent. Nu zien we dat vanuit het rijk en vanuit Brussel met de Kaderrichtlijn Water het onderwerp herstel van de natuur steeds meer op de agenda komt. In het bestuursprogramma hebben we onze visie weergegeven, maar de kwaliteitsrichtlijnen zijn helaas nog niet vertaald in de keur, de politieverordening van het waterschap. Deze onlangs vastgestelde keur is volledig gericht op de waterkwantiteit. Kwaliteitsrichtlijnen zoals het natuurvriendelijk onderhoud van bermen en sloten, evenals maatregelen om de vervuiling van het oppervlaktewater door bedrijven en gemeenten aan te pakken, dienen opgenomen te worden in de nieuwe keur die over vier jaar zal worden vastgesteld.

Vanuit het oogpunt van de natuur is de Europese Kaderrichtlijn Water een enorme kans", zegt Spronk.

"Zeker gezien de resultaatverplichting waaraan we moeten voldoen."

"Het enige zwakke deel van de Kaderrichtlijn is de financiering. Want wie gaat de kosten betalen? Mijn droom is dat er binnen vier jaar voldoende geld vanuit Brussel komt om deze maatregelen mede te financieren. En dat we als waterschap niet meer zo zorgelijk tegen de Kaderrichtlijn aankijken, maar juist de kansen zullen herkennen."

Vincent Laracker, beleidsmedewerker integraal waterbeheer

king en dus grootschalige verstening, zijn er minder mogelijkheden om het water af te voeren. Veel steden in de polder kampen met wateroverlast. Het (grond)waterpeil stijgt tijdens een regenbui soms tot boven het maaiveld. Wegen, straten, tuinen en kelders komen blank te staan."

De economie is niet gebaat bij wateroverlast. Bij stedenbouwkundige ontwikkelingen is water daarom een belangrijk aandachtspunt geworden. Laracker: "De noodzaak voor voldoende bergingsruimte binnen het watersysteem vraagt niet alleen om meer oppervlaktewater, maar ook om grote open ruimtes

die in pieksituaties als waterbekken kunnen fungeren." Het water krijgt daarmee een andere status.

Water is niet langer een afvalproduct dat het waterschap moet afvoeren, maar is een onderdeel van de leefomgeving geworden.

De kwaliteit van het wonen verbetert door het nemen van samenhangende maatregelen als seizoensberging, natuurlijke zuivering en regenwaterinfiltratie. De kunst is deze watermachinerie te verpakken in fraaie natuurparken en waterpartijen. Laracker: "Om ervoor te zorgen dat wateraspecten op een goede manier in ruimtelijke plannen worden opgenomen is de Watertoets, verankerd in de Wet op de Ruimtelijke Ordening, geïntroduceerd. Bij het opstellen van bijvoorbeeld bestemmingsplannen zijn gemeenten verplicht wateradvies in te winnen bij het waterschap. Van het waterschap vraagt dat een andere houding dan vroeger. Om onze doelen te bereiken moeten we vroegtijdig met provincie en gemeenten aan de slag."

ORGANISATORISCHE VERNIEUWING

Het waterdossier wordt steeds complexer en belangrijker. Het nieuwe waterschapsbestuur heeft haar ambities vastgelegd in het bestuursprogramma 2005-2008. En dit programma stelt extra eisen aan de mede-

werkers van het waterschap, erkent Hein van Stokkom, secretaris-directeur. Van Stokkom is afkomstig van Rijkswaterstaat en werkte daar

vooral buitendijks. Hij was verantwoordelijk voor het rivierbeheer van IJssel, Rijn en Waal en was in een vroeg stadium betrokken bij de discussie 'ruimte voor de rivier'. Hij maakte in 2003 de overstap naar het waterschap. Van Stokkom: "Het waterschap is binnendijks georiënteerd. Je hebt er te maken met boeren, stedelingen, natuurorganisaties en gemeenten. De diversiteit spreekt me aan. Mijn inhoudelijke drive is: krijg ik het voor elkaar om na het fusieproces een nieuwe organisatie op te bouwen en tot één geheel te smeden?"

"De uitgangspunten zijn sterk. Het bestuur wil meer oog voor de samenleving. Dat vraagt om een meer omgevingsgerichte houding van onze medewerkers. Klantgericht denken en werken. Het gaat om de klik in je hoofd: zou ik zelf zo behandeld willen worden door het waterschap? Zo'n vraag dwingt je ook om van buitenaf naar de organisatie te kijken en de bedrijfsprocessen in kaart te brengen. Dat is een andere benadering dan productgericht werken, zoals het heffen van belastingen, verstrekken van vergunningen en verlenen van ontheffingen, zoals het waterschap ook

Hein van Stokkom, secretaris-directeur

doet. Waar het mij om gaat is vanzelfsprekendheden ter discussie te stellen en te zoeken naar de meest efficiënte oplossing."

De verzakelijking van de wijze van werken heeft het afgelopen jaar merkbaar zijn intrede gedaan.

Even snel iets tussendoor regelen is er niet meer bij, merken diverse medewerkers op. Ze voelen zich in hun bewegingsvrijheid beperkt. Alles moet op papier, inclusief het kostenplaatje. Tijdrovende onzin? "We zijn na de fusie als waterschap grootschaliger gewor-

den en dus complexer", zegt Van Stokkom. "We maken de omslag van een ambachtelijk, geleide organisatie naar een professionele. Het nationale waterbeleid was voorheen gebaseerd op een inspanningsverplichting. De Europese Kaderrichtlijn Water gaat uit van een resultaatverplichting. We kunnen ons geen fouten of laksheid permitteren, al was het maar omdat de sancties niet gering zijn."

"Dat betekent kostenbewust opereren en op een andere manier projectplannen aan het bestuur presenteren. Een voorstel aan het waterschapsbestuur is dan een offerte! Projecten worden voorzien van een begroting en een tijdsplanning. Als het bestuur dan 'ja' zegt, moeten we ook leveren. Vergeet niet dat er een directe koppeling bestaat tussen de heffingen die de burgers betalen aan het waterschap en de producten die we leveren. Daarover moet je inzicht geven." De discussie die in het hele bedrijfsleven gaande is – uitbesteden of zelf doen – houdt ook de gemoederen binnen waterschap Brabantse

Delta bezig. Zelf machines repareren, dijken onderhouden, rekeningen versturen, water zuiveren of toch maar uitbesteden? De binding met een gebied en zijn bewoners is juist cruciaal om efficiënt te kunnen werken, betogen enkele medewerkers die kritisch

Thomas van Geelen, werkte als medewerker hydrologie en heeft inmiddels buiten het waterschap een nieuwe baan gevonden

staan tegenover uitbesteden. 'Uitbesteden haalt juist de meerwaarde van het waterschap weg, omdat we de directe sturing uit handen geven'. Van Stokkom ziet dat anders:

"Willen we het bestuursprogramma uitgevoerd krijgen, dan moeten we de organisatie stroomlijnen, meer met anderen samenwerken en meer gaan uitbesteden."

"Neem grootschalige projecten als De Mark. Een ingenieursbureau zal de planvorming voor haar rekening moeten nemen. Onderdelen als de communicatie over het plan met de partners en de samenleving én

de besluitvorming moeten we zelf doen. De uitvoering echter moeten we in vele gevallen vooral niet zelf doen. We zijn budgethouder en procesvolger. Dat betekent dat we moeten leren opdrachtgever te zijn en dat we ingehuurd deskundigen moeten leren aanspreken op resultaten en hun verantwoordelijkheden. Basisgedachte hierbij is wat doen we zelf, wat besteden we uit en hoe begeleiden we dat, zodat we niet kwetsbaar worden."

Hoe werkt deze koersverandering door in de organisatie? Thomas van Geelen, inmiddels oud-medewerker hydrologie, ervaart de veranderingen als projectleider Westelijke Langstraat aan den IJve. "Een gebied van 700 hectare dat verdroogd is, willen we 'vernatten'. Dat moet tegen de laagst mogelijke kosten en met maatschappelijke acceptatie. Rond Waspik is een gebied aangewezen dat we terugbrengen in de oorspronkelijke staat. Dit doen we in overleg met de gemeente Waalwijk, provincie, Staatsbosbeheer en vertegenwoordigers van de zuidelijke landbouworganisatie. Maar natuur, landbouw

en stedelijke ontwikkeling bijten elkaar. De gemeente zit er voor de burgers die droge voeten willen, Staatsbosbeheer wil bijzondere planten en de boer een zo goed mogelijk rendement."

Om daadwerkelijk in het proces te kunnen sturen, moet Van Geelen al in de beginfase betrokken zijn. Van Geelen: "Het zijn geen rekenkundige modellen, zoals verhoging van het grondwaterpeil met een halve meter, het gaat om het proces: met wie zit ik op dezelfde golflengte, wie heeft wat te winnen en vooral ook werken aan onderling vertrouwen. Want het is een spel van geven en nemen. Het is zoeken naar oplossingen en dat gaat niet alleen over geld, maar ook over draagvlak."

"In dit geval moet de natuur water bij de wijn doen, want er is geen plaats voor een moerasgebied in een woonwijk. Deze manier van werken verschilt aanzienlijk van die van enige jaren geleden, toen we vooral achteraf de gemeentelijke plannen beoordeelden en soms negatief adviseerden. Dan was je de boodschapper van het slechte nieuws en werd je ervaren als tegenwerkende kracht in plaats van als deskundig adviseur. Bovendien werd desondanks toch op onverstandige plekken gebouwd. Voordeel van deze werkwijze is dat we een beter eindresultaat neerzetten en het proces soepeler verloopt."

OPMARS VAN DE DIGITALISERING

Binnen het waterschap houden alle afdelingen hun werkwijze tegen het licht, zoals de afdeling Frontoffice (klantencontact en gegevensbeheer). De inzet van deze afdeling is

gericht op meer klantgericht werken, hogere efficiency en verdergaande digitalisering.

Het is een zoektocht van 'al doende leert men' waarvan de uitslag van tevoren niet vast staat.

Voor afdelingshoofd Emile van der Poll, een HEAO'er afkomstig uit het bedrijfsleven, is dit een kolfje naar zijn hand. "Het invoeren van de gecombineerde aanslag waarop alle heffingen staan gespecificeerd en het 'ene loket' (frontoffice) waar alle vragen van burgers en bedrijven binnenkomen, was in 2004 de eerste klantgerichtheidslag.

Emile van der Poll, afdelingshoofd Frontoffice

De reorganisatie was echter nauwelijks ingevoerd toen in mei 2004 de hel los brak",

aldus Van der Poll. "Tienduizenden mensen hingen aan de telefoon na het verzenden van de aanslag. Om preciezer te zijn: we werden 55.000 keer gebeld door burgers die de aanslag als lastenverhoging en niet als lastenverschuiving ervoeren."

Het rijksbeleid is ook van invloed op de werkzaamheden van de 'Frontoffice' van het waterschap. In Den Haag is het bestaansrecht van de waterschappen onderzocht. Van der Poll: "We hebben bestaanrecht, maar alle waterschappen moeten efficiencyverbeteringen laten zien. We buigen ons over de vraag of ons werk niet goedkoper en sneller kan. Samen met gemeenten en waterleidingmaatschappijen onderzoeken we of er nauwer kan worden samengewerkt, bijvoorbeeld door de productie en inning van één gemeenschappelijke nota." Ook de digitalisering en klantgerichtheid vertalen Van der Poll en zijn medewerkers in een andere wijze van werken. Van der Poll: "We zien een verschuiving naar meer internetgebruik. Daar moeten we als organisatie actief op inspelen. E-mailcontact onderhouden met klanten is zo'n ontwikkeling, maar ook de trend om digitaal nota's te verzenden. We willen het onze klanten zo makkelijk mogelijk maken."

'Mensen zijn veel mondiger dan vroeger'

Bel je als klant met het waterschap, dan bestaat grote kans dat Corina Vermunt, senior medewerker klantencontact, je te woord staat. De belangrijkste taak van deze afdeling is het onderhouden van contacten met de klanten van het waterschap. Daarbij kan het gaan om persoonlijk contact aan de balie, maar ook om telefonische dienstverlening. "In het contact met de klanten is de afgelopen jaren veel veranderd", zegt Corina Vermunt. "Mensen zijn veel mondiger dan vroeger. Ze hangen eerder aan de bel als ze het ergens niet mee eens zijn. Mensen tekenen eerder bezwaar aan en zijn veel ongeduldiger. Ze willen tegenwoordig zo snel mogelijk antwoord. De komst van e-mail en mobiele telefoons versterkt het ongeduld. Hebben klanten na een dag nog geen reactie, dan ontvang ik direct een mailtje met: 'waar blijft het!'"

Ik merk ook dat klanten agressiever worden. Ze vallen me in de rede, zijn het totaal niet eens met argumenten of reageren onbeschoft. We krijgen een hoop bagger over ons heen. Zeker in 2004, met de lastenverschuiving die voor velen een lastenverhoging inhield. De verwijten werden heel persoonlijk. Op zich begrijpelijk. De salarissen staan op nul en de tarieven gaan omhoog. Dit zijn lastige gesprekken. Wat dat betreft zijn de tijden wel veranderd.

Tegenwoordig hebben we als medewerkers gesprekstechnieken nodig om escalatie met klanten te voorkomen. Telefoontraining en omgaan met agressie staan inmiddels op het programma. Dan staan we beter ons mannetje, zowel telefonisch als aan de balie."

Corina Vermunt

"Hoe het verder moet met de waterschappen?"

Maatschappelijke, technologische en klimaatologische veranderingen hebben de waterschappen in de loop van de eeuwen gevormd tot wat ze nu zijn. Hoe de nabije toekomst eruit zal zien, is nog in duisternis gehuld.

Huib de Vriend, hoogleraar rivierwaterbouw aan de TU-Delft en directeur van WL/Delft Hydraulics, een kenniscentrum op watergebied, licht een tipje van de sluier op. "Rivieren waren in de vroege middeleeuwen al levensaders en zijn dat nog steeds. Dit geldt ook voor de aan zee gelegen delta's. De aantrekkingskracht van deze laaggelegen gebieden blijft groot en leidt in de toekomst tot nog grotere bevolkingsconcentraties. We hebben het er blijkbaar voor over om in gebieden te wonen en te werken waar het gevaar van overstroming dreigt, in plaats van werkloos te zijn in het hoger gelegen, droge oosten. West-Nederland zakt langzaam maar zeker verder weg, het klimaat verandert, de zeespiegel stijgt en de bodem daalt steeds verder. Maar dat Nederland in zijn bestaan wordt bedreigd is kletsboek.

"We kunnen ons zelf een hoog beschermingsniveau permitteren en ons ontzettend veilig voelen."

"We hebben dijken waarvan het risico voor overstroming minimaal is, met een kansberekening van gemiddeld eens in de 10.000

jaar. Vergelijk dat eens met het Amerikaanse New Orleans, waar de dijken berekend waren op een orkaan van sterkte categorie 3, die gemiddeld eens in de dertig jaar over de stad trekt. De orkaan Katrina die New Orleans in 2005 verwoestte, behoorde tot categorie 4, bijna 5. Een belangrijk verschil tussen Nederland en New Orleans is, behalve dat de condities op de Noordzee veel gematigder zijn dan in de Golf van Mexico, dat de we hier al vele eeuwen het systeem van waterschappen hebben. Het voorkomt bedreigende situaties, zoals in New Orleans, waar de dijkverhogingen en het onderhoud door de centrale overheid stelselmatig zijn wegbezuinigd, ondanks waarschuwingen van experts."

"Het is een veilige gedachte dat we in Nederland een aparte bestuurslaag hebben, met een eigen inkomstenstroom, die voor het beheer en onderhoud van onze dijken en kades zorgt."

De Vriend gelooft niet dat Nederland snel in een dergelijke crisissituatie als het Amerikaanse New Orleans zal belanden: "De klimaatverandering verloopt geleidelijk en we hebben voldoende tijd om ons aan te passen. Ruimte geven aan de rivier is een manier om ons te wapenen tegen overstromingen. Bovenstrooms moeten we het water zo lang mogelijk vasthouden, maar dit kost duizenden hectare grond. We kunnen het

ons zelf in dit dichtbevolkte land echter niet permitteren om grote gebieden beschikbaar te stellen voor overstromingen die gemiddeld eens per duizend jaar optreden. We zullen die ruimte moeten benutten door verschillende functies te combineren, zoals waterberging onder extreme omstandigheden met natuurontwikkeling en wonen op het water. Benedenstrooms hebben we te maken met een sterk verstedelijkt gebied, waar de druk op de ruimte steeds groter wordt. Daar biedt alleen een versnelde afvoer van overtollig water naar zee soelaas. Aan de duinenkust hebben we een voldoende brede zandbuffer

nodig om duinafslag te kunnen opvangen. Ook dat kost ruimte, maar ook hier kunnen we proberen verschillende functies te combineren. Kustveiligheid, natuurontwikkeling en recreatie kunnen hier bijvoorbeeld goed samengaan."

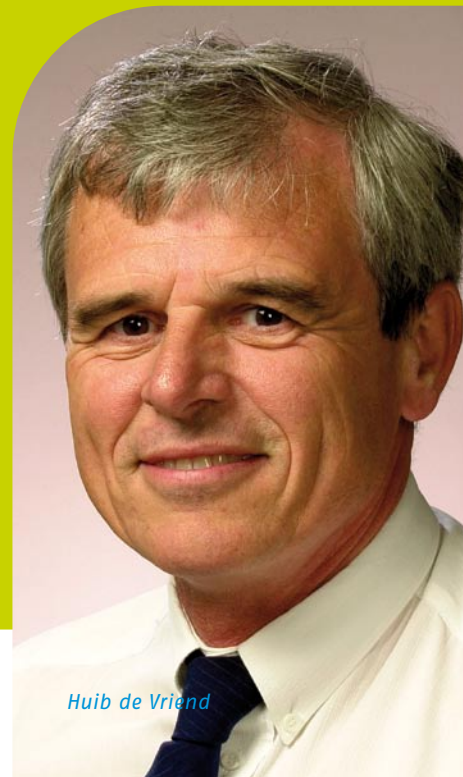
"We moeten alert blijven op veranderingen in het klimaat en voldoende geld reserveren om daarop tijdig met passende maatregelen te kunnen reageren."

"Het versterken van dijken is een van die maatregelen. Dijkversterking was begin jaren negentig onbespreekbaar, maar mag nu weer, als het niet anders kan. De bijna-rampen van 1993 en 1995 hebben het risicobewustzijn versterkt en ruimte geschapen voor discussie. Ongetwijfeld zal de situatie in New Orleans een nieuwe impuls geven aan ons risicobewustzijn."

Een hot item voor de nabije toekomst blijft volgens de hoogleraar rivierwaterbouw ook de kwaliteit van het oppervlaktewater, waarbij de normen in de nabije toekomst strenger worden. De Vriend: "We dachten dat

we de kwaliteit van het water in Nederland goed hadden aangepakt. Het beeld is echter minder rooskleurig, nu blijkt dat we op allerlei punten niet aan de Europese normen voldoen. Op zich is deze uitkomst niet vreemd, omdat het onderwerp waterkwaliteit de laatste jaren is gezakt op de lijst van politieke prioriteiten. Zolang dit het geval is, is het voor de waterschappen lastig om aan de Kaderrichtlijn Water-eisen in de toekomst te voldoen."

"Hoe het verder moet met de waterschappen? Vanuit waterhuishoudkundig perspectief gezien is het logisch om waterschappen in te delen naar de natuurlijke grenzen in het watersysteem, zoals stroomgebieden van rivieren. Zo kan een logische indeling ontstaan in gebieden waarin waterkwantiteit en -kwaliteit in samenhang kunnen worden aangepakt. Het zou het meest doeltreffend zijn om dit waar nodig over bestuurlijke grenzen heen te doen. Een voorbeeld is de Internationale Rijncommissie waar Duitsland en Nederland al jarenlang gecoördineerd samenwerken. De vraag is of deze tendens zich verder voortzet."

Huib de Vriend

COLOFON

Verhalen van water is een uitgave van waterschap Brabantse Delta.
Dit boekje wordt onder de medewerkers en bestuurders verspreid.

Tekst: Annemarie Sour (tekstschrijfster) met de inbreng van 21 medewerkers

Eindredactie en coördinatie: afdeling Communicatie

Ontwerp en productie: Stratmore

Fotografie: Riesjard Schropp

Verhalen van Water

De vele gezichten van het waterschap

Water *kleurt* het leven